

Milena Solomun

Podigla se iz ruina, u budućnost gledaš pravo

I eto mene na Kosovu.

Kao da me je neko trgao iz sna, gurnuo mi u ruke mali, crni kofer, pokazao prstom u nekom pravcu i rekao: samo pravo i stići ćeš kud treba. Disaćeš isti vazduh, piti istu vodu i imati isto blato na nogavicama kao i svi Kosovari.

I ja sam krenula u tom nekom pravcu. 10 koraka i eto me u Kosovskoj Mitrovici, na srpskoj strani. Neko treba da me pokupi. Ko to beše? Da, nemačka rediteljka za koju bi trebalo da prevodim.

Evo je, prilazi mi, sva nervozna: „Brzo, Milena! Moramo brzo odavde! Ovde ljudi ne vole aute sa kosovskim tablicama!“ Ja se pitam: „Koji ljudi? Srbi, Albanci ili kosovski Egipćani? Koje tablice? Brzo odavde, ali kuda?“ Ništa ne kažem, cenim da će mi uskoro sve biti jasnije. Vozimo preko mosta, na albansku stranu. Ulice su pune mladih ljudi u školskim uniformama. Iza njih su zgrade koje izgledaju kao da su nečijom greškom ispale suviše male. Ustvari, kao da su od kartona - fasade sa nacrtanim prozorima. Ispred njih baruštine i blato. Kulise za moderan vestern. Može da se snima odmah. Pa mi i jesmo tu da snimamo film, znači sve ovo i jesu za nas postavili i pričvrstili selotejpom. Opet razmišljam: Ko? Srbi? Ma ne, mi smo sad na albanskoj strani. Albanci, ili ipak kosovski Egipćani? Postavili za koga: za nas Srbe sa nemačkim pasošem, nemačke filmske amatere ili za službenike UNMIK-a iz Nepala? Opet ćutim.

Odlazimo u kafić i ja poručujem kafu na engleskom. Kelnerica govori nemački, kao i većina kosovskih Albanaca. Ja, međutim, neću ništa da rizikujem. Ovde sam skroz inkognito.

Tata: Ni reč na srpskom, čuješ li? Ni jednu reč! I uvek samo pokazuj svoj nemački pasoš!

Baba Kova: Kada si na Kosovu znaj da je sve to nekada bilo srpsko.

Tetka Rada: Obavezno da odeš u manastir Dečani, koji su sagradili vanzemaljci. Da, Milena, vanzemaljci. Tvojim putem na Kosovo se zatvara mistični krug.

OK. Nemački pasoš, srpska otadžbina i mistični krug – dogovoreno.

Katrin više pita nego što objašnjava. Kaže mi kuda sve želi da ide i pita me ima li to smisla. Ja samo sležem ramenima i duboko uzdišem.

Kao prvo – da nađemo hotel. Zbog auta ostajemo na albanskoj strani. Nailazimo na motel, ali u njemu nema žive duše. Samo kablovi, koji vise iz zida. Otkrivamo stepenice koje vode nekuda, u mrak. Iz tame odjednom izranjaju muškarac i žena. Izgledaju kao da su prekopavali kantu za smeće tražeći ljubav, ali ništa nisu našli. Hotel u kome se kratko boravi.

KFOR vojnici nam preporučuju hotel Palast. Lutamo i tražimo i na kraju nalazimo hotel sa 5 zvezdica. Na parking u nas dočekuju tri zastave. Albanija NATO Amerika.

Ostavljamo prtljag u hotelu i vozimo do mosta, zatim pešice prelazimo na srpsku stranu Mitrovice. Katrin hoće da snima. Možda upoznamo nekoga? Po mostu su razbacani muškarci u uniformama i klupka bodljikave žice.

Sa srpske strane se vijori srpska zastava pravo nama u lice.

Katrin vadi kameru i snima srpsku decu u autićima kako voze u krug po trgu. Ja samo buljim u most. Primećujem da na drvetu koje se nalazi između mene i mosta vise mrtvi gavranovi. Neko im je žicom obmotao nožice i obesio ih tako da se klate na vetru. Je li to neko bacio prokletstvo?

Penjemo se uz strmu ulicu i nailazimo na starca koji ispred jedne ruine pere tepihe nekom čudnom napravom. Katrin opet vadi kameru i gura mi mikrofona u ruku. Ja joj vraćam mikrofona i pitam starca da li se slaže da ga snimamo. On potvrdno klimne glavom, prestaje sa poslom i smeši se u kameru. Ne! Treba da nastavi da radi! Dobro, starac pristaje. Stojimo pred njim i ja treba nešto da ga pitam. On treba dalje da radi, to joj se tako sviđa. Međutim, naprava kojom on čisti tepihe je tako bučna da ga ja ne razumem i postavljam pitanja onako, otprilike. Nema veze, ovo nije moj film. Ta rečenica će mi na ovom putovanju po Kosovu biti najveća uteha.

Šetamo još neko vreme, a onda sedamo za sto u kaficu koji je odmah pored mosta. Mladić za susednim stolom nam se smeši i pita na engleskom da li bismo prešle kod njega. Mladić pri tome gleda u Katrin. Ja se pitam koliko mu je godina, je li student ili besposličar, stanuje sasvim sigurno kod roditelja, ne hvala, kažem. Ipak, započinjemo razovor. Student, 23 godine, stanuje kod roditelja. Ne samo da je student, nego je i nekakav predstavnik svih studenata prava. Naravno, ponosni Srbin.

Katrin je isto studirala prava, ali je onda odlučila da se posveti svojoj pravnoj strasti: snimanju dokumentarnih filmova. Pomislih: ovaj Srbin i Katrin imaju nešto zajedničko: oboje su pretenciozni.

Dogovaramo sastanak za sutra. Eto, uspele smo da upoznamo nekoga ko će da nam da intervju. Uspešan dan za film, koji nije moj.

Ovu 1. noć sam dobro spavala.

U prizemlju hotela je švedski sto sa doručkom, ima sira, mesa i kornflejks. Uzimam jabuku i bananu. Kelneri se jako trude da nam ugone. Katrin pije latte-machiato i nosi naočare za sunce. Dok doručujemo obe mažemo svoju bledu kožu kremom za sunce. Na Kosovu sija sunce.

Opet se vozimo do mosta i prelazimo peške. Na drugoj strani sedamo ponovo u kafic povoljnihslučajnihsusreta. Katrin još na brzinu smišlja nekoliko pitanja i posle svakog gleda u mene: „Šta bi ga ti pitala?“

Naš sagovornik je danas sveže obrijan i nosi majicu sa natpisom: Srbija i Crna Gora moraju da pobede: glasaj NE 21-vog! Katrin zna za referendum o nezavisnosti Crne Gore. Ja ne. Svoju potpunu nesrbioznost razotkrivam tako što postavljam pitanje: A kada će biti taj referendum, jel' 21. aprila? Pri tome je danas 25. april.

Student prava je uzbuđen. Iza njega je most. Na pola puta se mrtvi gavranovi ljuljaju na vetru, oštrina objektivna nije na njima, te su stoga neoštri, bez forme. Katrin ih i onako nije ni primetila. Ja ipak pitam šta je to. Je li to neko bacio prokletstvo? „Kojesta, to su uradila neka deca.“ – odmahuje Srbin rukom.

Intervju se završava petominutnom tiradom na temu: šta mi Srbi želimo, a šta nikako ne želimo.

Kod mene se polako razvija određena preosetljivost u odnosu na suglasnik S.

Vozimo ka Prištini. Radujem se, jer sam Prištinu jednom sanjala i želim da tu sliku zamenim realnom.

Na putu za Prištinu levo i desno džamije od betona i spomenici borcima UČK. Obe vrste objekata deluju podesnije za stanovanje nego većina kuća. Od mnogih su preostali samo stubovi, nema cigala, ni jedne jedine. Kao da ih je neko pažljivo vadio i sve odneo. „Pa jeste, baš je tako.“ – kaže Katrin. „Cigle su odneli da bi gradili nove kuće.“

A zašto sa svih strana blješte uglačane UČK kocke od crnog mermera? Njoj to nije toliko zasmetalo. Na svakoj kocki jedan heroj.

Ulica koja nas uvodi u centar Prištine zove se Bill Clinton Avenija. Sa strane maše Bill Clinton u natprirodnoj veličini i želi nam dobrodošlicu. Saobraćajna gužva. Isti smrad kao u Beogradu, samo je ovde sve sivlje.

Katrin ima sastanak sa predstavnicima UNMIK-a, tako da ja imam vremena da razgledam grad. Ukoso prekoputa glavnog štaba UNMIK-a zeva napušten socijalistički objekat, nekada davno podignut za večnost. Na njegovom zidu slika bradonje u maskirnoj uniformi i sa puškom – to je svudaprisutni Adem Jašari, UČK mučenik kao iz slikovnice. Početno U od UČK ne bi trebalo da ima veze sa početnim U od UNMIK-a. Ipak, na ovoj raskrsnici stoje jedno naspram drugoga, razdvaja ih samo pešački prelaz.

Prolazim pored čuvene univerzitetske biblioteke sa njenim SF look-om iz 60-tih. Levo je crkva, koja deluje golo, fasada nije omalterisana. Okružena je bodljikavom žicom, ispred nje se rastežu psi lutilice. Desno od crkve je ogroman natpis: UNSERE HEIMAT, DAS SIND NICHT NUR DAS LAND UND DIE BERGE.¹ Molim? Moram dobro da protrljam oči.

Sasvim na levom kraju trga nalazim još jedan sličan natpis: AUFERSTANDEN AUS RUINEN UND DER ZUKUNFT ZUGEWANDT.²

Kada više ne znam kuda bih, krenem za Kinezom koji prodaje šarene rančeve za decu. Prihvatiti život na Kosovu kao manje zlo – to je izvan moje moći shvatanja. Moram da se uverim da takav čovek zaista postoji, zato idem za njim. Ko njemu u Prištini kupuje te šarene

1 „Naša otadžbina, to nisu samo brda i doline.“

2 Početni stih himne DDR: „Podigla se iz ruina, u budućnost gledaš pravo.“

rančeve? Koliki mu je promet, kolika zarada, da bi se se čitava akcija dolaska iz Kine na Kosovo isplatila? Ovog puta bih rado postavila par pitanja, ali se ne usuđujem.

Prolazim pored ograde na koju je okačeno puno fotografija. Zaustavljam se i posmatram lica. Ispod svakog lica stoji dan rođenja i dan smrti. Na sredini ograde piše velikim crvenim slovima „We miss you all.“ Ne mogu a da ne pomislim na ogradu oko nekadašnjeg World Trade Centra. Jedina je razlika da su ovde lica uglavnom neoštra i da nema plišanih životinja obešenih po ogradi. Među mrtvima je jako malo žena. Među živima ih je još manje, sudeći po tome koliko ih je na ulicama. Povremeno se niz ulicu spusti jato uniformisanih učenica sa dokolenicama i škotskim suknjama – njihove majke su, međutim, nevidljive.

I pored gorčine koju osećam u grlu, Priština mi daleko više prija nego Kosovska Mitrovica. Ovde nema one napetosti u vazduhu. Ovde je poželjan samo jedan jezik. To, naravno, nije fer, ali, u kosovskom slučaju reč fer treba izbaciti iz upotrebe.

Katrin su u UNMIK-u dali ideju. Gospodin Soeren-Peterson danas namerava da poseti jedno selo. Zašto? Ne zna. Srpsko selo? Nema pojma. Zna samo da hoće da snimi Petersona. Vozimo, prebrzo, po neasfaltiranom putu i stižemo do školskog dvorišta u kojem nekoliko muškaraca širokih ramena i u crnim odelima gleda u nebo kroz svoje tamne naočare. Mislim na moju tetku i na Dosije X – ovde će sasvim sigurno uskoro sleteti vanzemaljci. Katrin vadi kameru i snima školsko dvorište. Na stepeništu sedi grupa dece. Pričaju na srpskom. Pitam ih da li možda znaju o čemu se to razgovara iza njihovih leđa (deca sede leđima okrenuta školi). Sležu ramenima. Katrin se pozicionira pred ulazom, da ne bi propustila nastup gospodina Petersona. Posle nekog vremena gospodin Peterson izlazi i sa još nekoliko drugih gospodina se upućuje ka svom mercedesu. Katrin vredno snima. OK, to smo snimili, UNMIK je vrlo važna tema. Ja klimam glavom i mislim na svoju utešnu rečenicu.

U hotelu Madrid imaju bazen, na albanskom pishina. Na ovu reč ću na Kosovu često nailaziti i to će do kraja ostati jedina reč na albanskom koju mogu da zapamtim. Kosovo je prepuno pishina. Radnici u hotelu se raduju što smo došle. Istovremeno se smeškaju. Ja imam utisak da smo jedine gošće koje donekle odgovaraju njihovoj predstavi o turistima. Taj će mi se utisak kasnije još nekoliko puta vraćati.

U hotelskom baru kupujem tri mala voćna soka, zaključavam se u sobu i gledam televiziju na albanskom.

Katrin je otišla u grad, da se sretne sa jednom Albankom i njenim ocem. Kada se vrati, priča mi o strogom ocu koji zna šta je dobro, a šta loše za njegovu ćerku. Ćerka je Katrin krišom ispričala da je skoro imala pobačaj.

Zatvaram oči i shvatam koliko sam umorna.

Ovu 2. noć sam još uvek dovoljno opuštena da brzo zaspim.

Trećega dana kao da nas je neko urekao.

Još jedna ideja iz UNMIK-a: 10 Srba će se danas iz svoga dosadašnjeg privremenog boravišta, jednog manastira, vratiti u svoje rodno selo Istok.

Katrin poznaje taj manastir. Zna i put, pre svega nekoliko dana se njime vozila. Svejedno smo zalutale i to potpuno. Katrin naziva UNMIK-ovog koordinatora za povratak Srba u Istok i moli ga da nas sačekaju. Bez obzira na naše kašnjenje od dva sata. „We came all the way just for them!“ I kao nismo zalutale nego je bila gužva na putu.

Prolazimo kroz sela koja su potpuno uništena. Dosledno, do najsitnijih mogućih delova. U jednom selu ugledam gomilu belog kamenja, pored koje leži krst. Ovde vlada potpuni vakuum. U ovoj vrsti vakuuma ništa ne može da se obnovi, stvari klize iz ruku.

Pred ulazak u Peć/Pejë nas zaustavljaju italijanski KFOR vojnici. Kada u mom pasošu ugledaju mesto rođenja (Beograd), krive lica i pitaju me: „You secure?“ . Ja klimam glavom, ne znajući zašto.

Peć je rodno mesto moje majke. Dok vozimo kroz grad, zatvaram jedno oko i virim kroz drugo – još uvek sve vidim, ali umanjeno i neoštro. Kuće su nedovršene, deluju kao kulise i stoje ukrivo. Po ulicama konji vuku stara drvena kola. Sa svih strana vrtlozi prašine. Vozimo nekoliko puta u krug. Onda Katrin pita jednog prolaznika kuda se ide za Istok i besna je što je on ne razume.

Pošto smo stigli u Istok srećemo se sa UNMIK-ovim koordinatorom. To je nizak muškarac, iz Nepala, sa nekakvim flekama po licu. On će nas pratiti do manastira. Selidba još nije počela. U manastiru nas čeka 10 Srba, sve muškarci. Jer – niko drugi nije došao da ih snimi i intervjuiše, mada se puno priča i spekuliše o povratku srpskih izbeglica na Kosovo.

Konačno smo stigle. Nemačka režiserka koja drži kameru uvek ukrivo i samo zumira i ja, prevodilica, koja je zadužena i za ton. Skroz nevaspitano upadamo u manastir i čak se ni ne predstavljamo, jer Katrin hoće odmah da snima. Meni daje mikrofon. Nesigurno mahnem u pravcu stola za kojim grupa muškaraca sedi i jede palačinke. Monahinje nas pozdravljaju, uprkos kameri. U sredini dvorišta, naslonjena na drvo, sedi najstarija monahinja i štrika. Od trenutka kada je nju ugledala, Katrin deluje kao opsednuta i ne skreće kameru sa starice. Kada posle nekog vremena primeti da mora da očisti objektiv od prašine, koristim pauzu i predstavljam nas muškarcima.

U tom trenutku nekoliko španskih KFOR vojnika, koji stanuju u manastiru, unose u dvorište palete sa konzervama Coca-Cole i Fante.

10 Srba su ovde stanovali 2 meseca. Njihove kuće su srušene. Oni su neko vreme bili u Srbiji, ali su se vratili, jer su ih kako kažu tamo tretirali kao Šiptare.

Selidba se obavlja brzo, pošto je sve što ima da se prenese nekoliko madraca. Kuća u koju se 10 muškaraca useljavaju je sa svih strana okružena ruševinama. I ona je, kao i većina kuća na Kosovu, samo do pola useljiva. Zahvaljujući novčanoj pomoći iz Rusije, trebalo bi da se podigne ukupno 50 kuća, tako da porodice mogu da se vrata u Istok. Takav je plan. Ni jedan od muškaraca u to ne veruje. Ovde nema posla za njih i nema škola za njihovu decu.

Učestvuju u svemu ovome samo iz jednog razloga – što ne znaju šta bi drugo. Nekoliko njih veruje da će im bog biti u pomoći.

Srećom sam u Beogradu naučila šta se odgovara kada ti neko kaže: „Hristos se rodi!“ – „Vaistinu se rodi“, izleti mi, kao detetu koje je napamet naučilo ispravnu frazu, ali je skroz pogrešno naglašava.

UNMIK Nepalac postaje nestrpljiv, hoće na ručak sa nama, možemo i kasnije da snimamo, sad da se jede, jede, jede. Odlazimo u riblji restoran i ja poručujem isto što i juče i slutim da ću isto to jesti i sutra i prekosutra. Molim jednu porciju pomfrita. Samo pomfrit? UNMIK je uvređen. I onda kažem otvoreno: ja se hranim veganski. Sledi uobičajena serija pitanja i odgovora.

UNMIK hoće cigarete i na sebe skreće pažnju tako što ispruženom rukom toliko dugo pucketa prstima dok posluženje ne dođe. Kutija Marlboroa stiže na poslužavniku. A gde je molim vas upaljač? Ja imam upaljač, ali UNMIK želi sopstveni. UNMIK-ova prevodilica, koja sedi sa nama, kaže: Mrzim ovog tipa. Slično osećanje se budi i u meni kada on čitavih pola sata drži tiradu o luksuzu u kome ovde na Kosovu uživa. Kakav mu je samo stan, to moramo da vidimo! Kod njega ima dosta mesta i mi možemo tamo da noćimo. Opasno je voziti noću po Kosovu, maskirani Albanci zaustavljaju i pljačkaju aute. Sa leve strane kaže prevodilica vrlo tiho: budalaština. To se desilo jednom, pre pet godina. Mi smo rezervisale hotel, Katrin i ja: no, thanks. Sada bi ipak trebalo da nastavimo da snimamo.

Muškarci čiste, iznose smeće, unose svoje stvari u kuću. Mi ih snimamo. Intervjui nisu dozvoljeni, jer se koordinator za Srbe boji da bi izjave kosovskih Srba, kao što se to već dešavalo, mogle da budu manipulisane i ko zna u koje svrhe upotrebljene. Ili, pomislih, možda bi neki od muškaraca mogao da kaže pred kamerom neku glupost. I to može da se desi. Situacija je, međutim, dinamična i autentična i po prvi put imam utisak da bi od ovog materijala nešto moglo da se napravi.

Kada povremeno spustim i isključim mikrofona, muškarci mi prilaze i pričaju mi o sebi. U ruševini direktno ispred njihove kuće je masakrirana čitava porodica. Jedan od muškaraca priča kako su Šiptari njegovog sina i snaju sekirom isekli na komade. Pri tome pravi pokret rukom kao da on nešto seče sekirom.

Samo dvojica među muškarcima ništa ne pričaju. Jedan od njih je najstariji u grupi. Ima neobično duboke bore, tako da mu se osmeh razliva po čitavom licu. Drugi je isto godište kao i ja i još se zove Milan. Muškarci se smeškaju i stalno nabacuju kako mi sjajno odgovaramo jedno drugom. Katrin svakoga dana dobija nekoliko bračnih ponuda. Evo i ja da dobijem makar jednu.

Potpuno neočekivano odnekud izranja nekoliko poslanika nemačkog parlamenta. Žele da se na licu mesta informišu o situaciji Srba na Kosovu. CDU poslanici su prepoznatljiviji po svojim žutim i zelenim jaknama od velura. SPD i zeleni nose takođe velur jakne, ali braon boje i skroz široke i opuštene džempere. Srbi muškarci posmatraju grupu sa velikim nepoverenjem. Onaj što su mu sina i snaju isekli na komade me pita šta oni ovde uopšte traže. Ja pokušavam da im prevedem par rečenica koje uhvatim u letu. A onaj ćelavi, koji najviše priča, to je Peterson, zar ne? Ne, to je Nemač, koji drugima objašnjava situaciju. Aha. Dva minuta kasnije me isti muškarac pita: I šta sada kaže Peterson?

Polako se spušta večer. Upozoravam Katrin da bi trebalo da krenemo. Muškarci su svi pijani i dernjaju se. Pozivaju nas da ostanemo kod njih preko noći. Mi smo već rezervisale hotel. Sutra moramo da snimamo već od ranog jutra. Ponavljam ove rečenice nekoliko desetina puta i mi odlazimo. Uz obećanje da ćemo svakako sutra opet da dođemo.

Katrin i ja smo dobro raspoložene, mada je mrak i nismo rezervisale hotel. U jednom malom gradu nalazimo motel i tražimo da pogledamo sobe. Čaršavi i prekrivači su toliko prljavi, da se po njima uhvatila žuto-braonska buđ. Čistih čaršava nažalost nemamo. Zahvaljujemo se i produžavamo put. Na kraju se zaustavljamo pred hotelom u blizini one gomile belog kamenja koje je preostalo od crkve. Hotel je okružen skeletima zgrada. Da li su iz njih povadili cigle da bi sagradili ovaj hotel? Sudeći po veličini objekta, moglo bi da se uklopi. Kome uopšte može da padne na pamet da prenoći ovde gde je bog rekao laku noć? Kao u horor filmu, ali mi smo umorne. Na recepciji nas pozdravljaju životinjska krzna, kože i preparirane glave. Zovemo i zvonimo nekoliko puta, dok se na kraju ne pojavi mladić koji nam odmah kuva kafu. Katrin mora još da telefonira, danas joj je rođendan. Ja idem pod tuš i šaljem nekoliko SMS-ova. Deluje mi kao čudo kada mi neki prijatelji odgovore, da sve zaista postoji tako jedno pored drugoga – Berlin, Beograd, Tampere, Tel Aviv i ovo Boguizaleđa.

Ove treće noći ne mogu nikako da se opustim i treba mi nekoliko sati da zaspim. Sanjam zgužvano, izmučeno lice devojčice koja bulji u mene iz takve blizine i tako dugo da se na kraju probudim. 4 ujutru. Osećam se iscrpljeno, mislim – sad više nećeš moći da zaspíš, nema šanse, počinjem teško da dišem, počinjem da se znojim i hoću na svež vazduh, napolju je mrak, neću među te ruševine. U neko doba se moji strahovi opet pretvaraju u snove. Tri vanzemaljca, dva zelena i jedan žuti, su za kaznu ugurani u podmornicu i poslani na dno mora gde će ostati sve dok im glave ne popucaju. U okovima su i ispuštaju neopisive urlike i što je pritisak veći, to su njihovi urlici glasniji i piskaviji. Žuti vanzemaljac ima izduženu glavu, koja se sve više izdužuje što je dubina veća, dok mu se na kraju konture sasvim ne stope sa sivom bojom podmornice.

U 7:30 ispadam iz kreveta. Tri handybudilnika zvone istovremeno. Nema doručka, odmah u auto, za Drsnik, kod Gorane.

Drsnik i Gorana su mi poznati od ranije. Jednom sam prevodila filmski materijal snimljen na nekom ranijem Katrininom putovanju na Kosovo i tamo je Gorana bila jedna od protagonistkinja. Katrin joj je dala nadimak plačljivica, jer su joj tokom intervjuja nekoliko puta krenule suze. Gorana se vratila iz Srbije za Drsnik sa svojom majkom i dedom i sada je jedina mlađa osoba u selu, a život joj se odvija na kvadratu površine od 1 km² oko porodične kuće. Na tom kvadratu žive samo Srbi, u njoj je jedna minijaturna pravoslavna crkva odmah ispred vrata i mala prodavnica koju vodi Goranin deda. Osim toga puno ruševina, na čije se prisustvo lagano privikavam.

Dve Goranine sestre koje su bile u poseti tokom Uskrsa putuju danas nazad za Srbiju i mi ćemo da snimamo njihov rastanak.

Gorana se jako raduje našem dolasku, a posebno što sam ja tako mlada, jer ona retko sreće mlade ljude. Njena majka me nekoliko puta odmerava od glave do pete, sumnjičavo.

Od trenutka kada ulazimo u kuću je moja želja da odmah iz nje odem toliko jaka da dobijam temperaturu. Ovoga puta je i Katrin nesigurna, stalno uključuje i isključuje kameru, šalje me tamo pa onamo, Goranina majka nam dovikuje: „Šta tu odmah snimate, sedite prvo i popite kafu!“ Katrin kaže dobro, onda ipak ne, kafa se hladi, majka upućuje pre svega ka meni takve poglede da ja mislim da će svakog trenutka da nas mlatne.

Poznata mi je ta majčinska ili babinska agresivnost, ta mržnja prema svemu što je strano, što nije familijarno, njihove prinudne neuroze uvek u vezi sa harnom i pićem. Samo je to ovde sto puta, hiljadu puta, milion puta uvećano i ispunjava prostor do poslednjeg atoma.

Za razliku od sličnih meni poznatih situacija ovde sam ja strankinja i ne mogu da sebi dozvolim da se majci suprotstavim humorom.

Humor je dozvoljen samo dedi, koji je jako star, ima dubok glas i jedina je simpatična osoba u ovom srpskom univerzumu. Jedini koji se povremeno nasmeje. Kasnije se ispostavlja da dobro zna albanski. To ga čini još simpatičnijim. On u sebi nosi svet kakav je nekada bio i kakav više ne postoji, svet normalnog zajedničkog života.

Dve Goranine sestre su se skupile na kauču u kuhinji i žvaću žvake. Na sve moje pokušaje da pokrenem razgovor reaguju isključivo klimanjem glave ili sleganjem ramena. Sad će autobus. Sad će autobus. Sad će autobus. Svi gledamo kroz prozor. Majka urlikne ka nama kako autobus retko dolazi i kako je on njihova jedina veza sa svetom. Sve su im uzeli. Vidite li ona polja tamo iza? Sve je to bilo naše, jeli tako deda (deda klima potvrdno glavom), sada ne smemo tamo ni da pridemo. Šiptari obrađuju našu zemlju. Deda: Pre smo lepo skupa živeli. Moj najbolji drug je bio Šiptar. Kaže zatim nekoliko reči na albanskom i smeje se. Sve su nam uzeli, zagrmu opet iz majčinskih usta. Od kada je zajednički život postao težak? Od NATO bombardovanja.

To je pravi srpski odgovor.

Kod mene se sve više pojačava utisak: ovo je pakao. Da, ovo je pakao i dovoljan je samo jedan trenutak boravka u njemu da mi se creva preokrenu, da me užas zgrabi za vrat, pronese me po sobi i tresne me na kraju o zid. Od ovoga trenutka nema više nazad, sad je blato ne samo na nogavicama, sad je i po licu i puna su mi usta blata.

Stigao je autobus. Devojke se opraštaju, Gorana ostaje. Zašto ostaješ ovde? – pitam je. Zbog majke. Ne mogu da je ostavim ovde samu. Majka ulazi. Donela je viršle. Ja neću viršle, hvala, znoj me probija. Pitam da li mogu na vazduh. Katrin odobrava. Nazivam svoju majku u Beogradu. Potreban mi je poznat glas koji će mi čvrsto obećati da će sve ovo jednom proći. Sve će ovo jednom proći, zar ne? Da, samo napred. Vraćam se u kuću, Katrin želi da napravi intervju sa Goranom. Nije ništa pripremila, ja treba da pričam sa devojkom, opušteno, o stvarima koje zanimaju mlade. Jer mi smo mladi, Gorana i ja, zar ne? Ja gledam u Katrin, zatim u Goranu, pa u odraz svoga lica u prozoru, kiša udara u taj porozor, pitam se da li je to vidljivo kada neko u svega par sekundi ostari.

Odlazimo u Goraninu spavaću sobu, gde se ispostavlja da je to istovremeno i majčina spavaća soba. Majka aždaja nas nadgleda, svako malo ulazi u sobu i donosi nešto, presavija neki čaršav ili premešta jastuk. Na sva moja pitanja Gorana odgovara sa „Da“, „Ne“ ili „To sam već sve ispričala prošli put.“ Katrin se nervira. To Goranu slabo motiviše da više priča. Još i majka za vratom. Možda da izađemo iz ovog pakla, da prošetamo po selu, svež vazduh, kretanje, možda pomogne. Izveštavam majku o svojim namerama, ona se oblači i ide sa nama. Ja sam ispred njih dve, hodam unazad sa mikrofonom u ruci i treba da podstičem komunikaciju. Katrin neprestano uključuje i isključuje kameru, šta će do đavola biti od ovog

materijala, mislim, ali ništa ne kažem. Nadam se da se neću saplesti i pasti u blato, mada bi sa druge strane to verovatno bilo sasvim logično u ovoj situaciji.

Prolazimo pored susedne kuće, tamo nas debela seljanka doslovno cima za jakne i uvlači u baštu. Pridružuje se i njen muž i oni zajednički urlaju kako su im sve uzeli, kako je njihova kuća ranije izgledala, kako je stara majka, jedna stara majka, skroz izgubila razum od bombardovanja. Pokazuju nam ka prozoru iza koga nas prazan pogled, okružen sedom kosom, fiksira. Pa ona ima najmanje 100 godina, da nije možda naprosto senilna, hoću da pitam, ali muž drži ašov u rukama i već počinje da njime preteći maše. Katrin prepušta ovaj slučaj meni, klima glavom i malo malo pa gleda na sat, ali ništa ne kaže. Ja prevodim njihovo urlanje, seljak i seljanka me svaki put gurnu kad nešto hoće da kažu. Uvlače nas u kuću, kod lude majke, na šta mi postajemo nešto energičniji i počinjemo da se povlačimo.

Dalje kroz selo, od ruševine do ruševine, Gorana bi trebalo da nešto ispriča o svojim snovima o budućnosti, šta želi da bude? Ne znam. Ništa. Pitaj je za hobi! Nemam hobi. U bašti eto ponekad zasadim neki cvet. Volim Jennifer Lopez. To, dalje, kaže Katrin. Uspevam da iscedim još nekoliko rečenica iz bezvoljne jadne Gorane. To nije dovoljno. Moramo dobiti više, da spasemo Kosovo, da spasemo svet, zašto ovi ljudi ne žele da ih spasemo? Zašto su svi tako bezvoljni, oh, kaže Katrin, umesto da uzmu knjigu u ruke i makar nešto nauče. Engleski, na primer. Bilo šta.

Ništa od ove Gorane. Kamera se konačno pakuje i svi odahnu. Možemo li još nekako da pomognemo? O da, da odemo autom u kupovinu, to bi bilo dobro, pivo i cigarete za dedinu prodavnicu. Gorana i ja sedimo na zadnjem sedištu i ona mi postavlja hiljade pitanja o Beogradu, o Berlinu i o svim mogućim mestima na kojima sam do sada bila. Amerika? Blago tebi. Klimam glavom i grizem usnu. Stiskam pesnice. Pogledajte, svuda su samo visoki zidovi, uopšte se ne vide kuće koje su iza njih. Šiptari, kaže majka, Šiptari zidaju visoke zidove da niko ne može da vidi njihove žene. Zidovi su od naboja, ogromna vrata su ukrašena drvorezom, motivi su orijentalno balkanski. Niz ulicu trče deca sa šarenim rančevima, setim se Kineza iz Prištine. Deca izgledaju nekako suviše sitna, neka su prave minijature, Bonsai, a kreću se tako odlučno! Šta rade ova deca ovde tako sama po ulici? Vraćaju se iz škole. Šiptari imaju puno dece. 10 – 20 u proseku po porodici. Glas Goranine majke je pun prezira. Razmnožavaju se kao stoka. Ovo je nekada bilo srpsko selo. Sad ovde nema ni jednog Srbina. Vozimo kroz nekoliko sela, da bismo na kraju dospeli do sledećeg srpskog ostrva, svuda naokolo KFOR vojnici. Kupujemo pivo i cigarete, Katrin plaća polovinu. Gorana mi pokazuje jedinu srpsku kafanu u okolini, nalazi se odmah pored prodavnice, izgleda zastrašujuće, ne želim da uđem. Na povratku ćutimo.

Kada smo stigli u Drsnik me Gorana pita da li hoću da pogledam crkvu. Naravno. Tako neuglednu crkvu nisam još nikada videla, deluje kao stara šupa. Jednostavna mala građevina od kamena. Krst izgleda kao da je sklepan od starih zarđalih alatki, mali je i kriv. Pored crkve leži urušeni zvonik, ovde su Albanci bili na delu, ali crkva još stoji. Ima čak i novi krov. Gorana se na ulazu prekrsti, ja nespretno imitiram njene pokrete i nadam se da moje nepravoslavno srce ne lupa suviše glasno. A ipak je ovo mesto na kome se najbolje osećam toga dana, krvavocrveni sveci sa svojim sklopljenim dlanovima me smiruju, njihova mršava i izgrebana lica se jedva raspoznaju, kao da će uskoro sasvim nestati. Ovde neko nije uspeo da

se do kraja izivljava, ili su ga u neko doba zaustavili, uništavanje je vidljivo, ali nije dovršeno. Na ovom mestu je zaustavljeno pred sam kraj, pitam se koliko dugo ovakvo stanje može da opstane. Začudo me sve ovo podseća na Pompeje, trenutak uništenja je konzerviran i živi dalje, zauvek.

Oseća se na dim debelih sveća. Gde je sada kamera? Ne može da bude filmičnije, ali ja nemam snage da preuzmem inicijativu. Vraćamo se kući. Nekoliko metara. Pred kućom 100 godišnji deda prekopava baštu. Pijemo još jednu kafu. Kafa je jaka i dobra, oseća se kako nagriza zidove želuca, ali meni prija, radujem se toj kafi.

Iznenada kroz baštu umaršira žena, glasno uzdiše, upada u kuhinju i vrišti na Katrin i mene. Jeste li vi ta filmska ekipa? Hajdete sa mnom, hajde sa mnom, hoću da vam nešto pokažem, hoću da svetu pokažem nešto, hajde sa mnom, to mora da se snimi! Na moje pitanje o čemu se radi dobijam odgovor koji se sastoji od samih psovki. Na žalost, mi moramo sada da idemo, imamo danas još jedan termin. Sada idete sa mnom! – dere se žena. Preti. Ja odlučno odmahujem glavom, sada je i meni svega dosta. Ako me udari, udariću i ja nju! Žena psuje još neko vreme, dere se i uzdiše i onda odlazi. Katrin nije razumela o čemu se radi, ali mi upućuje zahvalan pogled.

Konačno ulazimo u auto i krećemo. Deda ide sa nama, hoće u samoposlugu, albansku, u glavnoj ulici. Da li je to za njega samog opasno? Ne, on zna albanski, mladji i ne znaju da je on Srbin, a stariji Albanci ga poštuju. Da li ipak da ga vratimo kući? Ne, nema on problema da se vrati peške. Daleko je. Neka, on voli da pešači. Opraštamo se od starca i vozimo ka Istoku. Rano je poslepodne. Imam utisak da je od trenutka kada smo jutros krenuli proteklo nekoliko dana.

Na Kosovo me uvek podseti zvuk mobinog telefona koji sam tamo koristila i kasnije nekom poklonila. Zvuk koji mi povremeno zazvoni u glavi: Tenenenene, Tenenenene, Tenenenene, tenenenNENE. U vozu između Hamburga i Berlina sam jednom kasnije čula potpuno istu telefonsku melodiju. Trenutno me je probio znoj, počela sam da se smejem i krenule su mi suze, istovremeno.

Kada bi se na Kosovu taj zvuk začuo iz mog džepa, značilo bi to uglavnom da me zove neko spolja, jer ja sam bila u zatvoru. Jako sam se radovala svakom pozivu i istovremeno me obuzimao strah. Nisam smela ništa da otvoreno kažem. Morala sam da pazim na brojne zatvorske čuvare (UNMIK, KFOR, Kosovo Police Service, Kosovo Protection Force, Katrin, Goranina majka itd) i još na hiljade drugih zatvorenika koji su dobili doživotno i koji mene, zbog moga kratkog boravka u zatvoru, mrze, preziru i zavide mi.

Pošto smo konačno ostavili Drsnik iza sebe, Katrin i ja vozimo u pravcu Istoka, kod srpskih povratnika. Dočekuje je nas cveće koje su za nas nabrali. Jedan od muškaraca, koji je prethodnog dana obećao da će nabaviti mleko, jer Katrin pije kafu sa mlekom, stavlja džezvu na šporet čim nas je ugledao. Mora da je nekoga zamolio da mleko donese, jer se on, kao i ostali srpski muškarci, ne usuđuje da sam ode u albanski deo naselja. Dok on ređa šoljice po stolu, ja izlazim na par trenutaka, hoću da budem malo sama. Šetam okolo. Nalazim nekoliko životinjskih lobanja i razbacane kosti, zatim par dečjih cipela, prekrivene travom i

mahovinom, zemlja samo što ih nije progutala. Ležem na travu i slikam svojim malim fotoaparatom.

Prolazim između ruševina i nalećem na jednog od starijih muškaraca, seljaka sa krivim licem. Jednu ruku je visoko podigao i urla u pravcu neba. Kada mu se približim vidim da u ispruženoj ruci drži mobilni telefon. „Bio sam kod doktora, visok pritisak, kažu jako visok pritisak!“ To ponavlja nekoliko puta i onda prekida vezu. „Slab domet!“ – žali se i klima mi glavom.

U kući intervjuišemo nekoliko muškaraca, sve na kratko. Predstavnik Srpskih povratnika u selo Istok nam zabranjuje da postavljamo pitanja u vezi sa politikom i prekida već prvi intervju. Jedan od muškaraca – upravo onaj što se maločas derao u mobilni – počeo je da loše govori o Clintonu i NATO. „Nema politike, rekao sam, nema politike!“

Već je pao mrak. Muškarci su opet svi pijani. Ovoga puta nas lakše puštaju da idemo. Nemojte da nas zaboravite, dođite opet! Ja potvrdno klimam glavom, pozdravljam se sa svakim ponaosob i znam sasvim pouzdano da ovde više nikada neću doći. Hotel u Istoku je preskup, smatra Katrin, mada u istoj rečenici spominje kako je jednom u njemu prenoćila.

Alternativa je: tražićemo drugi hotel, u sred noći, na Kosovu. Kakva idiotska ideja. U tom trenutku film, koji nije moj, postaje moja krv i meso. Sedam u auto i nalazim se u tačno onoj situaciji koju sam sebi obećala da ću je izbeći. To je vrsta situacije koju bi svako na berzi za razmenu situacija odmah izneo kao ponudu.

Peć je u blizini, ali tamo ne nalazimo hotel. Odlučujemo da vozimo za Mitrovicu, Kosovo je mala zemlja i ustvari je sve jako blizu. Jedino što smo posle nekoliko minuta zalutale i uopšte ne znamo gde se nalazimo. Ulice su uske, nisu osvetljene, vijugaju kroz šume i preko brda. Povremeno prolazimo kroz razrušena sela u kojima vidimo ljudske siluete, ali se ne usuđujemo da se zaustavimo.

Uskoro nas zaustavljaju. U mraku, na sred puta, stoji nekoliko muškaraca u uniformama, bez raspoznatljivih oznaka. Ja ne pokazujem svoj pasoš! Uspem da to kažem Katrin dok nas jedan od muškaraca pita za dokumenta. Ona mi potvrdno klimne glavom, zatim vadi svoj pasoš i auto-papire. Muškarci razgovaraju na albanskom. Mene hvata strah, ali uspevam da se smirim kada vidim da su iza nas još 2, 3 automobila. Muškarac nam vraća papire i Katrin ga pita za put. Zvuči jako jednostavno. Pola sata kasnije ponovo ne znamo gde se nalazimo.

Iza nas se odjednom pojavljuje automobil koji nam prilazi sasvim blizu, ne pokazujući nameru da nas obiđe. Nervoja i preterani zamor se ponovo pretvaraju u strah. Katrin usporava, skreće u desno, ali automobil nam ostaje za leđima. U njemu vidimo senke četiri ili pet osoba. Katrin počinje da paniči. Ja osećam kako mi se nešto penje uz vrat i kolena mi postaju skroz slaba.

Kada u jednom selu ugledamo dva muškarca pred jednom kućom, predlažem da se zaustavimo. A šta ako oni rade zajedno? Šta ako oni samo na to čekaju da se mi ovde zaustavimo i izađemo? Ne znam kako da na ovo odgovorim. Vozimo dalje, opet kroz tamu. Panično govorimo, obe u isto vreme. Auto nam se toliko približio da imam utisak da senke samo treba da ispruže ruke i dohvatiće nas. Vozimo sve brže.

Pumpa! Stani, tamo je neko! Stani! A šta ako i on sa njima radi? Stani!
Prelazimo na levu stranu puta, senke u tamnom vozilu prolaze pored nas. Iz zgrade izlazi starac, prilazi nam i izgleda da želi da nam kaže kako nema benzina. Katrin neće da izađe. Moli i mene da ostanem u autu. Posle nekoliko minuta pitamo starca za put. Sudeći po njegovoj gestikulaciji je Mitrovica tu, iza ugla. Treba samo da se vratimo na put i produžimo. Nekoliko metara iza pumpe stvarno stoji tabla: Kosovska Mitrovica 20 km.
Potpuno iscrpljene stižemo pred hotel Palast: Albanijo, NATO, Ameriko, spašene smo!

Ako igde postoji izlaz za slučaj opasnosti sa ovog Kosova, pokažite mi ga! Spavati, biti na nekom drugom mestu, samo spavati i biti na nekom drugom mestu.

Budilnik. Odjednom. Ustajanje. Tuširanje. Oblačenje. Današnji cilj je Vitina. Na putu dobijam objašnjenje: u Vitini živi Danica, sa roditeljima, u kućici koja je okružena žicom i koju čuva KFOR. Katrin misli da je Danica zaostala u razvoju. U Vitini je i Branko, on je suviše mator za film, ali je dobar kontakt, njega bi takođe trebalo da posetimo. Osim njih je tamo i jedan mladi kosovski Egipćanin. Oni se ustvari zovu Aškali, a Egipćani je naziv koji koriste ljudi koji pojma nemaju, znači kao što smo mi. Neprijatno mi je što nikako ne uspevam da zapamtim ime tog mladića.

Katrin je nesigurna i nervozna. Ne zna kako da postupimo, treba li da nazovemo Daničine roditelje ili prosto da pozvonimo na vrata, kako se to radi u Srbiji? Otkud znam! Kako se obično snimaju Srbi u privatnim srpskim kućama? Da li se najpre pozove telefonom ili se prosto pozvoni na vrata? Buči mi u glavi. Stižemo u Vitinu. Nekoliko puta vozimo okolo Daničine kuće i onda parkiramo u blizini. Katrin ne zna da li da ponese kameru. Ovako stoje stvari: Danicu moramo da imamo u filmu! Ona nikako ne sme da odustane. Neki producent iz Nemačke se najviše interesovao baš za Danicu, možda bi mogao da se samo o njoj snimi čitav film. Kao drugi projekat ili da se sve drugo baci? Pitam i češem nos. Videćemo – glasi odgovor.

Prilazimo vratima i zvonimo. Iza zavese na gornjem prozoru neko se pomeri, vrata, međutim, ostaju zatvorena.

Katrin postaje jako nestrpljiva, to je drskost, da neko viri iza zavese, a ne otvara vrata. Vraćamo se do auta. Katrin šalje Danici SMS. Šta sada? Da se okolo šetamo, nije baš zabavno, sa svih strana nas neko posmatra. Na ulici nema žena. Osim nas dve. Pod pretpostavkom da se ja računam u žene, sa kratkom kosom, širokim pantalonama i trenerkom. Nemam pojma. Posmatraju nas sa svih strana, zatim nam se i obraćaju, ali ja, na žalost, ne razumem ni jednu reč albanskog. Osim pishina. Bazen.

Vraćamo se u auto i vozimo u krug. Posle nekoliko minuta ugledamo Katrinog Aškalića na jednoj raskrsnici.

Kakva slučajnost, pomislih, ali ubrzo shvatam koliko je Vitina mala. I opet imam onaj utisak da ovo nisu stvarne kuće, da su sve samo kulise, koje će posle snimanja završiti na đubretu. Kulise i đubre.

Sedim u autu sa Katrin, njenim Aškalićem i njegovim nešto mlađim kompanjonom. Vozimo se kroz kulise i đubre. Naš protagonista je imao nezgodu na radu, povredio je ručni zglob, radi

kao mesar u klanici, ima 16 godina. Krava ga je udarila rogom. Branila se. Ali, one su sve čvrsto vezane, ne mogu nam ustvari ništa. Tvoj zglob, ti si povređen? – pitam ja, rastužena sudbinom krave. Nije to ništa. Ipak moram kod doktora. U Žitinje. Ima tamo medicinski kamp KFOR-a. Takvi medicinski kampovi putuju po Kosovu i nude pomoć. Besplatno. Niko ovde ne bi bio u stanju da plati lekara. Uostalom, i nema ih dovoljno. Ovo Kosovo ti je jedno đubrište. A ti, sa takvim imenom, odakle si? – odjednom ja postajem predmet razgovora. Milena, to zvuči srpski. Nemam pojma, ja sam Nemica – odgovaram. Meni je svejedno ko si ti. Ne boj se. Od tebe se ne bojim, želim da kažem, ali tvoj mladi prijatelj sve sluša i može negde da se izbrblja i sutra zna cela Vitina ko sam. Bolje da ne.

Menjam temu i pitam ga: otkud tako dobro znaš engleski?

- Stalno sam sa američkim vojnicima. Pomažem im kad im nešto zatreba.

Dečko je simpatičan. Nije ni Srbin ni Albanac, to ga čini pre svega nepretencioznim.

- Albanci i Srbi su svi isti.
- Znaš li srpski?
- Malo, učio sam ranije u školi, ali ga nikada ne koristim.

Stigli smo u Žitinje. Malo selo sa malom seoskom školom – u koju se smestio Med Camp. Kao i obično, ništa ne pitamo, ne predstavljamo se, nikog ne pozdravljamo. Ulazi i snimaj. Ja dobijam mikrofon u ruke. Vrlo brzo pošto smo tako upali u zgradu, pitaju nas sa svih strana šta mi to radimo. Katrin kaže da je ona sa nemačke televizije. Ja samo držim mikrofon i gledam oko sebe. Zidovi: beli/sivi/svetlozelena. Ljudi: uglavnom u kamuflažnim uniformama. Mnogi nose TMK oznake. To su uglavnom nekadašnji UČK borci. Nove etikete, nova sreća. Nije više oslobodilačka vojska nego „Jedinica za zaštitu i odbranu“.

Vojnici KFOR-a su ovde sve Amerikanci. Pozdravljaju Katrininog protagonistu stiskom ruke i glasnim „Whats up?“. Niz hodnik trče mala deca. Osim njih tu su i njihove majke i bake, očeva nema na vidiku.

Dok Katrin razgovara sa nekakvim generalom, ja vadim iz tašne svoj mali fotoaparatus i slikam. Samo nekoliko minuta kasnije dobijamo dozvolu da snimamo. Sranje. Kamera se uključuje, treba da se skupi što više materijala za film. Ja još neko vreme nastavljam da fotografišem, dok istovremeno držim mikrofon u levoj ruci i malo malo pa se sapletem o Katrininu nogu. Smejem se, ne mogu da izdržim. I dalje fotografišem, dok se mikrofonski kabl zavija oko mene. Tehničke smetnje. Drago mi je. Zubar, uho-grlo-nos, očni lekar. Svaka učionica je jedna ordinacija. Očni lekar je dobio svetlozelenu učionicu. Portret Adema Jašarija sa redenicima i mašinkom u rukama bdije nad crvenokosim vojnim lekarom. Žena srednjih godina menja nekoliko naočara, ali svaki put razočarano klima glavom. Nikako da ubode pravu dioptriju. Na kraju otkrije da joj jedne naočari za sunce odgovaraju, one imaju odgovarajuću jačinu. Žena pročita sva slova zahvaljujući naočarama za sunce. Sledeći.

Zamišljam buduću kosovsku zastavu: siva, bela, svetlozelena. Na belom tri simbola: jedna pishina, brada i naočari za sunce.

U susednoj učionici vade zube istovremeno petorici pacijenata. Američki oficir se izdere na nas – moramo smesta da isključimo kameru. Pri tome maše preteći prstom neposredno ispred moga nosa. Ni Katrin ne uspeva da ga umiri. Stara koska, mislim ja, ko zna na kojim se sve frontovima taj borio.

Još jedna stvar me podseti na slike iz Vijetnamskog rata. Na jednom od džipova koji su parkirani pred školskom zgradom ispisano je sitnim crnim slovima na prednjem staklu: Hippie Hunter. Molim tri vojnika da stanu pred džip, volela bih da ih tako fotografišem. Oni se prijateljski smeškaju pravo u objektiv. Mam, I can make a photo for you with the guys. Onda se i ja naslonim na Hippie Huntera sa guys i znam da je ovo najjapsurdnija slika u mom životu.

Katrinin protagonista je već sredio ruku, nije ništa, samo malo iščašenje. Vozimo nazad u Vitinu i idemo na sladoled.

Danica ne odgovara na Katrinin SMS. Ponovo parkiramo u blizini kućice – okružena bodljikavom žicom i sa dva ogromna reflektora na ulazu ona deluje kao mali, privatni zatvor. Zvonimo. Ovoga puta Danica silazi i otvara nam vrata. Ona deluje deprimirano i gleda tupo kroz nas. Odmah je jasno da nam se ni malo ne raduje, ali, ipak, tu smo, prihvatiti nas, neka nam tvoja mama skuva kafu. Majka je uzdržana, samo se smeška i donosi nam kafu. Sedimo u Daničinoj sobi, po zidovima su „Bravo“ poster, od svih lica na njima prepoznajem samo Leonarda Di Capria. Danica govori usporeno, ima neki problem sa govorom, moguće je da je zato Katrin rekla da je zaostala. Soba je jako mala, zbog silnih postera deluje prenatrpano. Danica ne priča mnogo.

Ispričaj joj o filmu, Milena, o kakvom se projektu radi i da bismo volele da je još snimamo. Da, samo, kakav je ovo projekat? Snimamo mlade na Kosovu, Srbe, Albance, Aškali. Zbog čega? Kad bih to znala. Prevodim pitanje Katrin. Odgovor je smušen i nejasan. Ja izvlačim nekakav odgovor iz malog mozga. Osećam kako je taj moj mali mozak već iscrpljen, skoro beskrvan, malo malo pa nešto iz njega izvlačim. Lomim prste i kažem: Katrin bi želela da te snima.

Danica odmah to odbija: neću. Ona ne zna šta bi više rekla. Prošli put je rekla sve što ima. Tišina. „Bravo“ poster. Majka donosi Fantu, hvala.

Danica nam pokazuje svoje foto-albume. Katrin se nervira, nemamo vremena za takve gluposti. Ništa se ne dešava. Katrin izgleda da čeka da se situacija sama od sebe razreši, da sve opet bude u redu. Sve će biti u redu. Ali, Danica je nepopustljiva. Na sve predloge samo odmahuje glavom. Neće.

Konačno odlazimo. Ali, doći ćemo opet! Meni to više zvuči kao pretnja nego kao prijateljski pozdrav.

Katrin kaže da je sva slomljena. Zbog čega Danica neće da saraduje? U čemu smo pogrešili? Šta si joj ti rekla?

Na to ne želim ni da reagujem. Na to nabacivanje krivice. Ali, Katrin nastavlja da bombarduje sa pitanjima i pretpostavkama, mora da sam ja nešto pogrešno uradila. Nisam smela da joj ispričam kako smo snimali i Albance i Aškali.

Pod normalnim okolnostima bih se sada jednostavno okrenula i otišla, ne bih ni trepnula. Ali, sada sam u klopci. Do kolena sam u blatu, iz mojih usta izlazi blato i sada sam još i kriva za svo to blato. Albanskosrpskoaskalisanje. I povrh njega još ovaj patološki narcizam: uvek su drugi krivi, ja naravno da nisam. Moram više puta da progutam pljuvačku i duboko uzdahnem pre nego što uđem u auto.

Ćutimo. Vozimo kod Branka. Zatvaram oči i prisećam se priče o Brankovom bratu, koju mi je Katrin ispričala dok smo išle ka Vitini. Brankov brat je bio na pijaci sa svojim najboljim prijateljem. Neko je pucao u tog najboljeg prijatelja i ubio ga. Prosto tako. Bez povoda. U to vreme se puno pucalo. Posle toga brat nije izlazio iz stana nekoliko godina.

Parkiramo pred stambenom zgradom iz 70-tih.

Pratim Katrin prema zgradi, iako bih najradije krenula u suprotnom pravcu, trčeći, ali, vučem se za njom. Svaki pojedinačni korak me košta napora, jer je svaki korak iznuđen. Mogla bih da trčim u bilo kom pravcu, ali mi se čini da bih svejedno ostala u središtu svega ovoga. Bezvoljno uz stepenice. U stepeništu se oseća tako snažan smrad pišačke da mi se povraća. Stižemo do poslednjeg sprata i zvonimo. Otac otvara vrata, Branko spava. Uvodi nas u dnevni boravak. Soba je pretrpana nameštajem, po zidovima je bezbroj ikona. Tesno je. Po prvi put dobijamo kafu koju je skuvala očinska ruka.

Krmeljivi i obučeni u trenerke, pridružuju nam se Branko i njegov brat. Oni su po čitavu noć budni. Zato spavaju preko dana. Branko je pričljiv i glasan, njegov brat i otac su ćutljivi.

Ti si iz Beograda, tamo i ja želim da odem. Niko ne želi da ovde ostane.

Dobro, pitaj ga zašto niko ne želi da ovde ostane i nešto pokrene i promeni?

Ja prevodim pitanje zbog kojega osećam jak stid.

Branko se smeje. Oružje u ruke, da, to bih uradio! Ali, svejedno: ovde za nas nema budućnosti, to je potpuno jasna stvar.

Katrin deluje razočarana i ljutito, diskutuje sa Brankom, tvrdi da od samih ljudi ovde zavisi šta će biti. Ja prevodim.

Branko nam priča kako se sve više Albanaca doseljava na Kosovo.

To su ljudi sišli sa planina u Albaniji. Primitivni su. Nisu nikada ranije videli WC. Ovde u zgradi stalno dolazi do poplava, jer oni ne znaju šta je to tekuća voda. Puste prosto da curi i onda bude poplava. Kosovski Albanci vole te došljake isto koliko i nas Srbe.

Brat samo potvrđuje sve što Branko kaže i sav drhti. On izgleda besno i istovremeno beskrajno tužno, kao da je zauvek zamrznut u svojoj nesreći. Njegova donja usna se trese.

Podigla se iz ruina,

U budućnost gledaš pravo,

Nek nas ime to uznese:

Otađbino: Kosovo.

Stare rane da lečimo,

Rešeni smo čvrsto,

Razdvojeni ćemo to uspeti,

I sunce će zasijati

Nad tobom: Kosovo!

Ne razumem kako to da Sunce i dalje sija kada nam konačno uspe da izađemo iz zapišanog hodnika. Jesu li to dani sve duži ili se ja smanjujem, pa se poremećuju i proporcije i moj doživljaj?

Srećom, danas više ne idemo ni kod koga u posetu.

Šetamo po Vitini. Nailazimo na vojnike iz Med Campa, koji nam naglašeno mašu. Ja se pravim da ih ne vidim i ćutim. Mislim samo na to da je ostao još jedan jedini dan, samo još dan da izdržim, pa onda što pre bež' odavde. To mi pomaže da nekako popravim raspoloženje. Konačno pada mrak. Katrin naziva nekog poznanika i dogovara sa njim sastanak u baru hotela koji se nalazi na ulazu u Vitinu. Poznanik je Albanac katolik, koji je Katrin već pomagao da nađe mlade sagovornike i prevodio joj. Bar je u prizemlju velikog hotela, prostorija je ogromna, puna stolova i stolica. Nema ni jednog gosta. Svejedno, kelner je tu, u svakom trenutku spreman da usluži, ima bordocrveno odelo, naslonio se na bar i gleda tv. Etablisman podseća na velike svečane sale iz socijalističke Jugoslavije – stari partijski kadar samo što nije ustao iz groba da nazdravi, sruči piće u grlo i počne da proslavlja nekog đavola. Već ih vidim kako urlaju, dahću, balave.

Vrata se otvaraju i jedan stariji pijani gospodin se tetura do bara. Zar je to sve za večeras? Gde su Jugo-zombi? Poručujem crno vino i odmah osećam kako me hvata, ništa nisam jela. Zato se ni ne čudim kada se odjednom pojavi orkestar koji iznosi instrumente na binu i ubrzo počinje sa muzikom. Turbofolk. Mlada žena u pretesnoj i prekratkoj haljini uzima mikrofon i peva bizarne narodne pesme, prate je tehno basovi. Ona ima plavu periku i jarko crvene usne. Lepo lice, ali istrošeno i umorno. Ne prekidajući sa pesmom, odlazi do jedinog muškog gosta u sali i seda mu u krilo.

Katrinin poznanik se konačno pojavljuje.

Hoda uz pomoć štake. Oko vrata mu visi zlatan krst. Katrin misli da njemu mirno mogu da kažem odakle sam. Drago mi je, Milena. Iz Beograda. Još jednu čašu vina, molim! Usne su mi već pocrnele, a u glavi mi je vruće. Stomak mi zavija. Čovek počinje da govori. Naprežem se da ga pratim. Ranije je radio za KFOR, kao policajac, bilo je slučajeva da su noge i ruke njegovih kolega letele u vis, kada bi nagazili na minu. Albanske kolege. Ali, tada je dobro zarađivao. Naravno, puno manje nego njegove strane kolege. Oni stvarno dobro prolaze. Kao onaj Nepalac sa flekama po licu – ubacim ja. On ima vilu i carski se ovde provodi. Da, takvih je ovde puno. Prostitucija cveta kao nikad. Sve ove lepe devojke – on pokaže ka pevačici – su prostitutke.

Takva devojka – pa to bi bilo nešto za film! – doseti se Katrin odjednom. Jugoslovenski zombi, upomoć, krajnje je vreme da nastupite! Izneverili ste me. Srčem vino.

Njih dvoje kreću u napad na pevačicu. Dogovaraju sastanak za sutra. Katrin mi stavlja do znanja da ja tom sastanku neću prisustvovati, devojka je Albanka. Sležem ramenima, u stanju sam još samo da gučem kao stara golubica.

Katrinin poznanik nas odvodi u drugi hotel, koji se zove „Las Vegas“. I tu smo jedini gosti. I ovde ćemo, kao i na čitavom ovom putu, deliti sobu. Draže bi mi bilo da sam makar ovu noć sama i da mogu slobodno da gučem u snu.

Sledećeg jutra me ostavljaju u Vitini, u glavi mi buči. Odlazim do jednog tele-kafea i odatle nazivam dvoje prijatelja u Berlinu. Njihovi glasovi su kao melem. Držim telefonsku slušalicu i pokušavam da govorim artikulisano, često gubim nit u priči, želim samo da čujem te

glasove, a onda na kafu. Posle kafe dobijam želju da protegnem noge. Šetam bez cilja, prolaznici me odmeravaju, obraćaju mi se, neki viču, tako da tražim ulice gde nema ljudi. Tamo mi se, međutim, posle samo par minuta, približava automobil, vozi sasvim sporo pored mene, prozor je spušten, dva široka muška lica mi nešto govore. Okrećem se i ubrzanim korakom se vraćam u centar. Šaljem Katrin SMS, tražim ključeve od našeg auta. Zaključavam se u njemu.

Katrin me nalazi u dubokom snu. Budi me, donela je kafu i pitu. Priča mi o devojci, koja na žalost ne može da učestvuje u filmu, rekla je da to njen makro ne bi dozvolio. Ima 16 godina. Ja bih joj dala 23. Katrin je jako pogođena devojčinom nesrećom. Odjednom je sva meka i tužna. Ali, ubrzo se smiri. Idemo kod Danice. Ovoga puta nećemo ništa osim da se pozdravimo.

Danica nam otvara vrata. Pitamo je da li nekada ide u šetnju po gradu. Ne. Na nas u gradu pljuju. Samo ponekad, u kupovinu, i to samo brzo. I u crkvu. Kao i kod Gorane, crkva je od kuće udaljena tek nekoliko koraka. Ima i zvonik, njega želi da nam pokaže. Najpre ulazimo u crkvu. Da pozdravimo svece. Danica ljubi crkvena vrata, tu je ne pratim, to mi je ipak suviše, ali se krstim. Ona mi pokazuje svece. Zar nisu lepi? Da, lepi su. U poređenju sa svim ružnim stvarima u ovom mestu, oni i jesu lepi, i deluju umirujuće. Stari su. U sredini u kojoj je sve što je staro uništeno zbog starih računa. U ime istorije je sve što je istorijsko izbrisano. Kako da onda uopšte nešto nastane u ovom vakuumu, kako da samu sebe rodi, ta nova nacija. Te mnoge nove nacije, samorođene u vakuumu, razbacane po starom kontinentu. Velike i male. Na crkvenom tornju me Danica pita gde se šišam. Ona bi isto volela da ima kratku frizuru. Ovde to neće da joj naprave, zato što je devojka.

Opraštamo se od Danice i krećemo u pravcu Kosovske Mitrovice.

Početna i krajnja tačka ovog mog puta.

U Kosovskoj Mitrovici nazivamo našeg Srbina. On nam se obrađuje, ima vremena.

Ponovo preko mosta. Ja nosim svoje stvari, nadam se da ću brzo uhvatiti autobus za Crnu Goru. Sledeći je, međutim, tek sutra. Dakle, još jedna noć na Kosovu. Ne želim više preko gde je Albanija, NATO, Amerika, ostajem ovde. Srbin zna mesto gde mogu da prenoćim za 12 Eura. Motel je pristojan i ja se radujem da ću konačno biti sama u sobi. Katrin se vraća u Prištinu i odande leti kući.

Šetamo sa Srbinom po gradu i nailazimo na izbeglički logor u kojem su smešteni Romi. Katrin i Srbin žele da razgovaraju sa logorskim predstavnikom za javnost. Ja više ne pratim šta se zbiva, skroz sam se isključila. Da li je Katrin nezadovoljna sa onim što je snimila ili je ovo naprosto glad za jošjošjoš, ne znam.

Razgledamo bedu i preturamo po tuđoj nesreći. Katrin želi intervju. Kameru srećom nije ponela. Kaže, hvataće beleške.

Pomislih: nisu kulise i đubre oko nas veštački, mi smo veštački. Čitav ovaj projekat je obična farsa, nikada od ovog neće biti film. Ulogu prevodilice ipak moram da odglumim do kraja. Ili mislim da moram. U svakom slučaju, ne znam kuda da pobegnem.

Poslednji nastup. Pognute glave stupam na binu i stidim se.

Četrdesetogodišnji Rom, umoran i bezvoljan, izrecituje nam podatke i brojeve o ovoj bedi.
Sve zna napamet.

Gleda u pod, grebe cipelom po prašini. Iza njega je vezana debela koza koja me gleda pravo u oči i mekeće.

Čovek nas odjednom drugačije pogleda. Znate, toliko je ovde bilo novinara i filmskih ekipa sa Zapada, a ništa se nije promenilo.

Katrin: reci mu, mi takođe ne možemo da mu pomognemo.

Osećam se kao da mi je neko pljunuo u lice i još traži da i ja ovom čoveku u lice pljunem.

Kažem: Žao nam je što smo vas uznemirili. Hvala vam na trudu.

Napuštamo pozornicu. Niko ne traži „bis“. Ja najmanje.

Da bi poniženje bilo još veće, počinje razgovor o mom honoraru. Ustvari, nemamo o tome šta da pričamo, dogovorili smo tačno sumu po danu, ali, Katrin se brine za svoje finansije i smatra da današnji dan ne može da se računa kao radni. Osim toga, ne želi da preuzme 12 eura za moje prenoćište.

Dobro, neka onda plati dan manje, sve mi je jedno.

Katrin kaže kako će mi kasnije još nešto dati, kada dobije sredstva za projekat.

Kako god hoće. Rastajemo se na mostu.

Lutam bez cilja. Kupujem čips. Zatvaram se u hotelsku sobu i gledam stare partizanske filmove. Tita je izgleda neko izdao, ali on će se izvući. Izvući će se.

Put za Crnu Goru traje čitav dan. U autobusu koji izgleda da će se raspasti, ali ja ću se izvući. Izvući ću se.

(Prevod sa Nemačkog: Zoran Solomun)